

**ODIL YOQUBOVNING „ULUG“BEK XAZINASI” ROMANI
MISOLIDA BADIY ASARLARNI O‘ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA
TARJIMA QILISHNING LINGVISTIK MUAMMOLARI**

O‘zbekiston milliy universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti

Xorijiy til va adabiyoti ingliz tili yo‘nalishi

3-bosqich talabasi Nilufar Ruxillayeva

+998 95 182 88 08

ruxilayevanilyfar@gmail.com

Iroda Jurayeva Ahmedovna,

filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqola o‘zbek adabiyoti durdonolaridan biri Odil Yoqubov qalamiga mansub „Ulug‘bek Xazinasi” (*ULUGBEK‘S TREASURE*) o‘zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishdagi lingvistik va grammatik transformatsiyalar tahlilini muhokama qiladi.

Kalit so‘zlar: tarjima, badiiy tarjima, orfografik transformatsiya, punktuatsion transformatsiya, leksikologik transformatsiya, morfologik transformatsiya, sintaktik transformatsiya.

Abstract: This article discusses the analysis of linguistic and grammatical transformations in the translation from Uzbek to English of „Ulugbek's Treasure” by one of the masterpieces of Uzbek literature, Odil Yakubov.

Keywords: translation, artistic translation, orthographic transformation, punctuation transformation, lexicological transformation, morphological transformation, syntactic transformation.

KIRISH. Tilshunoslik yoki lingvistika tillarni o‘rganuvchi fandır. Tilshunoslikning amaliy va nazariy turlari mavjud bo‘lib, nazariy tilshunoslik tilning strukturasi(grammatikasi) va uning ma‘nosi (semantikasini) o‘rganadi.

Grammatika — morfologiya (soʻzlarning tuzilishi va oʻzgarishi), sintaksis (soʻzlarning iboralarga va gaplarga biriktrilish qoidalari) va fonologiya (tilni abstrakt tovushlar yordamida oʻrganish) fanlarini qamrab oladi. Amaliy tilshunoslik, asosan, tilshunoslikda oʻrganilgan nazariy bilimlarni amaliyotda qoʻllash bilan shugʻullanadi.

Odil Yoqubov- oʻzbek sovet adabiyoting yirik vakili, 1926-yili Qozogʻistonning Turkiston tumanidagi Qarniq qishlogʻida ziyoli oilada tugʻilgan. Ikkinchi jahon urushi boshlangach, urushda qatnashish uchun yoshini katta koʻrsatib, Yaponiya frontiga joʻnagan. 1945-yildan 1950-yilgacha haqiqiy harbiy xizmatda boʻldi. 1951–1956-yillar mobaynida Oʻrta Osiyo Davlat Universiteti (hozirgi Milliy universitet)da taʼlim olgan. „Literaturnaya gazeta”ning Oʻzbekiston boʻyicha muxbiri, Oʻzbekiston yozuvchilari uyushmasi raisi, „Oʻzbekiston adabiyoti va sanʼati”gazetasi bosh muharriri va boshqa masʼul vazifalarda ishlagan. Yoqubov 1985-yil Oʻzbekiston xalq yozuvchisi ordeni bilan taqdirlangan. Dastlabki asari – „Tengdoshlar” qissasi 1951 yilda eʼlon qilingan. „Dastlabki qadam” (1953), „Ikki muhabbat”(1955) hikoyalar toʻplami, „Tilla uzuk”(1961) qissa va hikoyalar toʻplamida muhabbatni insonga xos ulugʻ, muqaddas hislat sifatida tasvirlaydi. „Muqaddas”qissasida (1960). Yozuvchining chinakam yozuvchiga xos uslubi va yoʻli namoyon boʻldi. **ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.** „Ulugʻbek xazinasi”- oʻzbek yozuvchisi Odil Yoqubov qalamiga mansub roman. Asarda temuriy hukmdor va olim Mirzo Ulugʻbek shaxsiy hayoti va fojiaiy qismati yoritilgan. Asar Yoqubovning eng sara asari hamda oʻzbek adabiyotidagi eng muhim romanlarning biri hisoblanadi. Roman ilk marotabada 1973-yil Toshkent shahrida Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyatida chop etilgan. Oʻn martadan oshiq, jumladan, 1980-1986- (Yoqubovning uch jildi tanlangan asarlar toʻplamida) va 1994-yillarda qayta nashr qilingan. Shuningdek, roman bir necha tilga tarjima qilingan. 1976-yil romanning Yu Surovsev muallif bilan hamkorlikda oʻgʻirgan ruscha tarjimasini Moskva shahrida „Sovetskiy pisatel” nashriyatida chop etilgan. Ayni tarjima 1979-yil Toshkent shahrida Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat

nashriyoti qayta chop etilgan.[4] Ruscha tarjima, shuningdek, 1981- va 1982-yillarda „Progress” nashriyotida chop etilgan. Bundan tashqari, ruscha tarjima 1986-yil Moskva shahrida „Xudojestvennaya literatura” nashriyotida Yoqubovning povestlari bilan to‘plam o‘laroq chop etilgan. K.

Seydxanov romanni rus tilidan qozoq tiliga tarjima qilgan, qozoqcha tarjima 1983-yil Olmaota shahrida „Jazushi” nashriyotida chop etilgan. Ayni yilda Toshkent shahrida „Raduga” nashriyotida romanning rus tilidan hind tiliga o‘g‘irilgan tarjimasi chop etilgan. 1984-yil Riga shahrida „Liyesma” nashriyotida A. Rudzgor o‘zbek tilidan o‘g‘irgan lotincha tarjimasi chop etilgan. 1987-yil Vilnyus shahrida „Mintis” nashriyotida romanning G. Kobeskaite o‘zbek tilidan o‘g‘irgan litvacha tarjimasi chop etilgan.

NATIJARLAR Xulosa qilib aytganda, mazkur maqola yozilishidan maqsad kitoblar olamiga ilk qadam qo‘yayotganlar va kiron mutola qilishda erinmaydigan kitobxonlarga asar haqida oz bo‘lsa-da ma’lumot berish va asarning asil mazmun-mohiyatini kitobxonlarga to‘g‘ri malumot yetkazib berishdan iborat.

MUHOKAMA Semantik transformatsiya usuli: ushbu asar ichida semantikaga misol bo‘la oladigan ko‘plab so‘zlar mavjud. Masalan: „**my word**” - so‘z birikmasini „**mening so‘zim shu**” deb tarjima qilsa tarjimadan ko‘nglim to‘lmadi, va yonidagi yana bir so‘zni qo‘shib olib ya‘ni oldidagi gap manosiga qarab, „mening qat’iy qarorim” deb keltirib o‘tilsa tarjimada g‘alilik keltirib chiqarmaydi, „to think queer thoughts” birikmani „o‘zini his qilish” deb to‘g‘ridan to‘g‘ri tarjima qilib ketsak tarjimadagi ma‘no yuzaga chiqmay qoladi, ya‘ni „o‘zini yolg‘iz his qilish bilan birga g‘alati fikrlarni ham miyasida olib yurar edi”, deb yonidagi so‘zlarga bog‘lab ketsak tarjimada rang baranglik yuzaga keladi.

Leksikologik transformatsiya uslubi: ushbu asada ko‘plab joy nomlari shaxslar keltirib o‘tilgan taabiiyki bularni o‘zbek tiliga to‘g‘ridan to‘g‘ri yozib bo‘lmaydi. Misol uchun:

1. Kesh
2. Shahrisabz

3. Movarounnahr soʻzlari toʻgʻridan toʻgʻri oʻzbek tiliga moslashadi. Joy nomlarini ham misol qilib oladigan boʻlsak Bungalov – qasrga tutashib ketgan xona va koʻplab shunga oʻxshash tahlillar bor tarjima davomida keltirib oʻtaman. Yuqoridagi soʻzlarga keladigan boʻlsak 1 – tahlil da xavfsiramoq, ikkinchi tahlilda esa, tavakkaldan qoʻrqmaslik deb keltrib oʻtdim. Perhaps soʻzi hech qanday maʼno oʻzgartirmaydi. Sintaktik transformatsiya usuli: har bir sintaktik belgilarni oʻz joyiga qoʻyib chiqdim hech qanday oʻzgarishlarsiz. Hattoki bitta undov yoki tutuq belgisi oʻzgarib ketsa ham butun boshli matn mazmuni oʻzgarib ketadi. Misol uchun „Common fine bonnet” ushbu birikma gapning asosiy mazmuni hisoblanib, umumiy odamlarning qoldiqlari degan maʼnoda yaʼni umumiy nozik kaputcha ekan asl manosi tarjimada. „don’t let anyone know that you took out the outside” ushbu birikmasini unga aslo yuqoriga chiqishiga izn bermang. manosini beradi, aslida ham va toʻgʻridan toʻgʻri tarjimada ham shunday. Panic – stricken ushbu soʻz tarjimada semantik transformatsiyaga sintaktik transformatsiyaga uchragan va tarjimada oʻz maʼno jihatidan boshqa bir mano hosil qilgan. Asarning 2-boʻlimida esa koʻplab leksikologik va sintaktik transformatsiyaga uchragan. Masalan „every body goo right!”. Ushbu soʻzni oʻzbek tiliga tarjima qilganda koʻplab tinish belgilari qoʻshilgan. „let goo !” – dedi Ali kushchi va „who can help meee”- dedi-da baqirdi!. (-) ushbu belgi oʻzbek tilidan ingliz tiliga toʻgʻridan toʻgʻri qilganda bevosita qoʻshiladi. Yuqoridagi gapda ham koʻrishimiz mumkin. Morfologik tahlilga koʻp misollar keltirib oʻtish qiyin chunki gapning ot oʻz oʻrnida sifat oʻz oʻrnida va grammatik jihatdan tahlil qilish qiyin boʻlgan asar ammo, misollar keltirib oʻtildi. Masalan „I have expressed my wisk I know to cinsider my tree wealth not but the services” ushbu soʻz birikma oʻzbek tilida ikkinchi kunning hayrati deb tarjima qilinadi ammo, tarjimada gʻalizlik keltirib chiqaradi. Beautiful woman with black eyebrow and eyes a coored nose she had no angel and cold face, deb tarjima qilsak maqsadga muvofiq boʻladi. Navkar - ushbu soʻzni toʻgʻridan toʻgʻri ingliz tiliga tarjima qilganda umumiy maʼnoga ega boʻlib qoladi. Ushbu novice deb tarjimada keltirib oʻtildi.

1. Kuksaray

2. Chin

3. Oksaray

4. Ali Kushchi ushbu shaxs va joy nomlari ingliz tiliga tarjima qilganda tovushlarda o'zgarish paydo bo'ladi va leksikologik transformatsiyaga uchraydi. „don't let him” ushbu so'z 420 o'zbek tilida ravish ammo ingliz tiliga tarjima qilganda esa buyruq gapga aylanib ketgan.

XULOSA Mazkur maqolada tarjima obyekti sifatida tanlab olingan asarda berilgan gaplarda leksikologik, morfologik, sintaktik, transformatsiyalardan foydalanib tarjima tiliga o'g'irishda duch kelingan muammolar ko'rib chiqilgan.

REFERENCES

1. Odil Yoqubov. —Ulugbek Xazinasini. Nodirabegim nashriyoti. Toshkent – 2019, 137- bet.
2. Solijonov Juraali Kamoljonovich. (2022). Lingua-perspective Problems and Solutions of Translating the Plant and Food Names in the "Harry Potter" books from English into Uzbek. ASEAN Journal on Science & Technology for Development, Vol 39(No 4), 221–229. doi: 10.5281/zenodo.6607317 <https://doi.org/10.5281/zenodo.6607317>
3. Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PERSPEKTIV MUAMMOLARI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(1), 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
4. Kamoljonovich, S. J., & O'G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVSKIY ASARLARI MISOLIDA). Ta'limfidoyilari, 18(5), 32-37.
5. Jo'ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING —BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI (—THE TALES OF BEEDLE THE BARD) ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ:" СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II" (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554- 560).
<https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>

6. Qodirovna, A. Z., &Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING, GARRI POTTER VA AFSUNGARLAR TOSHI“ROMANIDAGI SEHRGARLAR OBRAZINI INGLIZ TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHNING LINGVOPERSPEKTIV TAHLILI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(3), 176-180.
<https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-176-180>